جەنگی دوومی جیهان و کێشەی کورد.. ڕامی عزیز

هێزەکانی تورکیا لە شۆرشی سێیەمی (دەرسم)لە سالی ١٩٣٩ دامرکاندەوە،لە پاش مردنی مستەفا کەماڵ ئەتاتورک، عیسمەت ئینۆنۆ بەسەرۆک کۆماری تورکیا هەلبژێردرا.عیسمەت ئینۆنۆ هەولی هێورکردنەوەی بارودۆخی کوردستانی باکوڕیدا بەلێ نی چاکسازی بە کوردەکاندا بوو بە ئەوەی شۆرشەکان دابمرێنێتەوە.لەبەر هەلگیرسانی جەنگی دوویەمی جیهان لە ساڵی ١٩٣٩ . بە لایەنی تورکیا لەم جەنگەدا،پەردەیەکی رەشی و تاریک بە ماوی بیست سال دواتر بەسەر کوردا پۆشی ، بۆیە بارودۆخێکی تاریک رەشی بالی بەسەر کوردستانی باکوردا هەلکێشا ، کوردی باکور لە ژیانێکی تاریک رەشدا بەسەردەبرد.لە کوردستانی باشور و رۆژهەڵاتدا چەند بزوتنەوەیەکی کوردی هوەی رێک خستنەوەی ریزەکانیکوردستان دابوو بە ئەوەی پێداگری لەسەر مافەکانی گەلی کوردابکەن،لەسەر ئاستی ناوخۆ و نیودەوڵەتیدا.
پەیمانی شەعدئابا لە ٨ تەموزی ١٩٣٧ لەنێوان عێراق و تورکیا و ئیران و ئەفغانستاندا مۆرکرا،ئەم پەیمانە بەپلەی یەکەم بە لەدان بوو لە هەر بزونەوەیەکی کوردی، بەدرێژای مێژوەی بە چاوێک رەگەزپەرەستی تەماشای کوردیان کردووە ئەم پەیمانە بە لەناوبردی گەڵی کورد بوویە بەڵام کورد ئەم فکرە رەگەز پەرستیە هەتا بە ئەم دەولەتانە لەناو گورناوە چونکە کورد هێج کاتێک بەم ولاتانە لەناوناچێت .
لەسالی ١٩٣٨ (کۆمەلەی برایان) بە سەرۆکاتی شێخ لیتفی کوری شێخ مەحمود حفید سەریهەلداو بەئامانجی رزگارکردنی گەلی کورد و کوردستان بویە.هەر چەند سنوری چالاکیەکانی تەنها لە سلەمانی بوو کۆمەلەی دارکەر لە سالی ١٩٣٧ لە بەلام زۆری نە خایاند ناوەکەی گۆردرا بە (حیزبی هیوا)، حیزبی هیوا دژی فاشیزم و تەکەشان و سەرکرداتی بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردی دەکرد.
لەدوای کۆتای هاتنی جەنگی دوویەمی جیهان لە سالی ١٩٤٥ پرنسێپێک نوێ هاتەکایاوە لە تورکیا ئەویش گۆرانکاری سیاسی بوو لە سیستەمی تاک حیزبی گۆرا بە سیستەمی فرەحیزبی لەدوای کۆتای هاتنی جەنگی یەکەمی جیهان چەند حیزبێکی سیاسی هاتنە کایاوە هۆکاری سەرهەلدانی فرە حیزبی لە تورکیا ئەوە پەیمانی ئتەڵەنتیک ، دەولەتێک نەبوو لە جیهان حاشا لە مافەکانی بکات و دان نەنێت بە ئازادییە گشتیەکان ،

لە داوی سەرهەلدانی فرەحزبی لە وەاتەکگرتوەکانی بەزەمانەتی دیموکرات و ئازادی گشتیەکان کەمەلەی نەتەوە پەرستی تورک خاوەن بیەوبەچونە ئاینیەکان سەرەتا هەولیاندا حزبەکی ئەپزیسیەن لە تورکیادا دابمەزرەنن لە ١٨ تەموزی سالەی ١٩٤٥ حوکومەتی رازی بوو بە دامەزراندنی (حیزبی ژیانەوەی نەتەوەی) ئەم حیزبە بانگەشەی دەکرد بە هەلبژاردنی راستەوخەی سەرەک کەمار و سیستەمی بازرگانی راستەوخە و پەیروکردنی سیاسەت رەژهەلاتیو دژایەتی کردنی گەلی کورد.

حیزبی دیموکراتی تورکیا لە کانوونی دووەمی سالی ١٩٥٤ لە ئەنکەرە دامەزرا هەر ئەم پارتە بە هەی زەنگەک دەیان پارت سەرهەلبدەن ،چەند حیزبەک سەریان هەلدا:

١-حیزبی لادی تورکیا :لە ١٩ ئابی ١٩٤٦ دامەزرا ،کاروچالاکی سیاسیەکانی ئەم حیزبە لە ئەستەمبەل بوو، بەلام زەری نەخایاند دەرگای ئەم حیزبەیان داخیست .

٢- حیزبی سوسیالیستی تورک: بەل حیزبە زیاتر لە (٥) دامەزان، ئەم حیزبە لە ١٤ ئایاری سالی ١٩٤٦ دامەزارا . ئەم حیزبە بە پروپاگەندەکردن بە کەمونیسی تەمەتبات کرا لەسالی ١٩٥٤ دەرگای ئەم حیزبەش داخرا .

٣-پارتی شیوعی نهینی تورکیا :ئەم پارتە بە درەژەپەدەری ئەو سیوعیە تورکیە دادەنرەت کە لەسالی ١٩٢٢ دامەزرابوو کوردەکان رەژەەکی زەریان ئەندام بوون لەم پارتەدا، هەر چەندە حیزبی گەل لە هەلبژاردنی سالی ١٩٤٦ پارتی گەل توانی سەرکەوتن بەدەست بەنین هەلبژاردنی سالەی ١٩٥٠ پارتی گەلی کەماری عیسمت ئینەیە بەم سەر کەوتنە دیسان سیستەمی دیکتاتەری تاک حیزبی لە تورکیا بە ماوەیەک سەری هەلدایەوە لەم ماوەیەدا ئازادی رەژنامەگەری فەراهەمکرا بویە هەی دەرکەوتنی چەند پارتەک ئەپزیسیەن هەروەها پارتی گەل کەمار چەند یاسایک دەرکردبوو لەوانە نابە بانگ بە عەرەبی بدرەت دەبەت بانگ بە تورکی بدرەت ، پارتی دیموکرات وەچەرخانەک سیاسی پەشکەوتوخوازی نەبوو، بەەام گەرانکاری تەواوی لە سیستەمی سیاسای تورکیادا کرد .

لە سالی ١٩٤٦ لەکاتی راگەیاندی کەماری ماهاباد راگەیندرا ،دەستکەوتەک باش بوو بە کوردو گەلی کوردستان هەروەها خەونی کوردی وەدیهەنا بە درەژای خەبات و تەکەشانی لە ماوەی سە هەزار سالەی رابردوو. بەلام تەمەنی ئەم کەمارە تەنها ١١ مانگ بوو لەدوای ١١ مانگ ئەم کەمارە لە ناودەردرەت سەرکردەی کورد قازی محمد هەفالانی لە سەدارە دەدرەن، ناهامەتی جارەک تر بال بەسەر بزوتنەوە کوردی دەکەشەک ئەم نەهامەتیانە وا لە کورد کرد جارەکی تر پەنا بەرنە

بەر چیاکانی و ئەشکەوتەکان لەم ساتەوە کورد هەناسەیەک ساردی هەلدەمیژی بەهەی برسیەتی و نەخۆشییەوە دەی نالاند ،لە سالی ١٩٤٦ پارتێکی سیاسی سەری هەڵدا بە تێکۆشان ئەم پاستە سیاسیە پارتی دیموکراتی کوردستان بوو ، سەرکردەی پاری دیموکراتی کوردستان ، مەلا مستەفا بارزانی هەڤالانی پەنایان بردە بە یەکێتی سۆفیەت بە زیاتر نکۆلیکردن لە پرسی کورد و کوردستان ،لە باکوری کوردستان کورد نەهامەتی بەسەیدا کێشابوو لە بەر ئەوەی تورکی فاشیست کوردی لە شوێنی خۆی راگواستیبووە بۆ شوێنەکانی تر هەندێک لە کوردەکان پەنایان بەردووە بەر چیاکان و هەندێک گواسترابونەوە بۆ بە ئەستەمبەلی ، لە رۆژئاوای ئەنادۆل ژیانیان بەسەر دەبرد. بەمەش بەهەی شەڕ و جەنگەوە ناوچە کوردیەکان تا ماوەیەک هەر بە چۆلی مانەوە .پارتی دیموکراتی تورکیا داوای لە لایەنە تورکیا کرد کە کوردەکان نیشتەجێ شوێنەکانی نیشەجیان بکەن لە سالی ١٩٤٨ ، ئەم پارتە تورکیای ناچار کرد کوردەکان لە زستانی ١٩٤٨ کوردەکان بگەڕێنتەوە شوێنەکانی خۆیان.